

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

5. A transzcendentális ego. (Husserl)
5. 3. A transzcendentális fenomenológia
mint „genetikus” fenomenológia.

Jelen tananyag a Szegei Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

5. 3. A transzcendentális ego (Husserl) A transzcendentális fenomenológia mint „genetikus” fenomenológia.

A szemelvények az alábbi kötetből származnak:

Husserl, Edmund: *Kartezianus elmékedések*. Ford. Mezei Balázs. Atlantisz, Bp. 2000.

*

A transzcendentális fenomenológia, ahogyan az előző lecke végén láttuk, a tiszta lehetőségek tudománya, tárgya pedig az „egyetemes *a priori*”, mely tartalmazza minden lehetséges és aktuális létezés összes lehetséges formáját. Utóbbiak azonban nem tetszőleges módon léteznek együtt/következnek egymásra, hanem az **egyetemes időiség** törvényszerűségeit követik.

Az így értett **idő egyetemes genetikus forma**; múlt, jelen és jövő folyamatos és vég nélküli újraegyesülésének formája. Mindez az ego vonatkozásában annyit tesz, hogy „az eidetikus értelemben legtágabb fenomenológiában” (i. m. 92.) az ego oly mértékben transzcendentális (ti. szabad, tiszta lehetőség), hogy még a tapasztalat lehetősége mint olyan sem korlátozza.

Az ész általában vett gyakorlati teljesítménye (ti. én konstitutív aktusai) az ún. **aktív genezis**, melynek azonban előfeltétele az annak háttérében folyamatosan működő **előzetes, passzív genezis**. A passzív tapasztalat szintézise készíti elő a dolgot az aktív genezis/szintézis számára:

„Ez a passzív genezis saját habitualitásukban megmaradó appercepciók képződményeiből áll össze, melyek – aktualizálódván – a centrális én számára előzetes adottságként tűnnek elő, hatnak rá és tevékenységre ösztönzik. A passzív szintézisnek köszönhetően (melyhez tehát az aktív szintézisek eredménye is járul) az ént folytonosan »tárgyak« környezete övezi.” (i. m. 94.)

A passzív genezis az asszociáció elvén működik, utóbbit intencionális fogalomként, azaz elsősorban nem empirikus, hanem *a priori* működésként értve.

A transzcendentalitás problémája kapcsán, mondja Husserl, vissza kell kanyarodnunk Descartes-hoz és Kanthoz: ha minden bizonyosság alapja az önevidencia, ha minden csak tudati tárgyként adódik számomra, hogyan lehetséges akkor bármilyen objektív bizonyosság? A cogito-érvben, ahogy láttuk, ezt az isteni tökéletesség garantálja, azonban Husserl szerint Descartes nem ismerte fel az epokhé, a redukció radikalitását, Kant pedig teljesen figyelmen kívül hagyta azt. Tudniillik a „természetes” ember pozíciójából eleve értelmetlen az Igazságra vonatkozó, a szubjektum-objektum megkülönböztetést előfeltételező kérdés.

A transzcendencia mint olyan magában az egóban konstituálódik, az egyedüli helyes módszer tehát a transzcendentális-fenomenológiai ismeretelmélet, mely a tapasztalat *rejtett* intencionalitásának feltárására vállalkozik. Az „objektív” világ konstitúciója a végtelenül konstituálódó szubjektivitások közös, interszubjektív teljesítménye.

Utolsó korszakában Husserl gondolkodásában fokozatos eltávolodás figyelhető meg a transzcendentális fenomenológiától, érdeklődése ekkor az **életvilág** problémája felé fordul. Már az interszubjektivitás témáját tárgyaló ötödik *Karteziánus elmélkedés*ben, a Másik (*alter ego*) alapvető tapasztalatának problematizálása révén feloldásra kerül a transzcendentális ego szolipszizmusa, azonban **az életvilág mint interszubjektív a priori** gondolatának részletes kifejtése csak a *Válság-könyv*ben történik meg. (Az *európai tudományok válsága és a transzcendentális filozófia*, 1935-36)

Kicsák Lóránt a test fenomenológiai megismerésben betöltött szerepét vizsgáló, „Transzcendentális és testiség a husserli fenomenológiában” c. tanulmányában a fenomenológia fogalmának és koncepciójának két változatát különbözteti meg Husserl életművén belül. A korai Husserl esetében „statikus” fenomenológiáról beszél, ahol a faktum a szükségszerű létezését jelenti, amely nem lehetett volna / lehetne másmilyen. Ahogyan láttuk, a fenomenológia korai szakaszának meghatározó tendenciája volt a pszichologizmus kritikája, vagyis a logikai ítéletek szükségszerűségének bizonyítása. Kicsák ezen felismeréshez köti a husserli fenomenológia transzcendentális fordulatát: **amennyiben ugyanis a logikai ítéletek szükségszerűek, akkor maga a tudat – és következésképp maga a világ is az.**

„...a transzcendentális fordulat ennek a kiterjesztésnek a következménye... A noétikus lényegelemzések hivatottak kimutatni, *hogyan és miért éppen így épül fel a transzcendentális szubjektivitás és interszubjektivitás teljesítményeként a világ.*”

(i. m. 34., saját kiemelésem)

Korábban utaltunk rá, hogy Husserl már a *Karteziánus elmékedésekben az objektív megismerés lényegi lehetőségfeltételeként értett interszubjektivitás révén véli megszüntethetőnek a transzcendentális ego szolipszizmusát, ezzel azonban együtt jár a megismerés történetivé válása.* De összeférhet-e vajon történetiség és objektivitás? A *Prolegomena* tiszta logikára alapozott fenomenológiájának keretei között nyilvánvalóan semmiképp; ez a belátás vezetett a fenomenológia fogalmának újragondolásához. Ahogyan az előző leckében láttuk, a *Karteziánus elmékedések* elveti a tudomány, a módszer, sőt, az igazság eleve adott eszméjét, ehelyett a descartes-i *cogito* radikalizálását, a megismerés szubjektumának középpontba állítását tekinti alapvetőnek. A transzcendentális fordulat után a husserli fenomenológia „genetikus” fenomenológiává alakul. (vö. Kicsák 2010: 32-37.)

Irodalom:

- Kicsák Lóránt: „Transzcendentalitás és testiség a husserli fenomenológiában.” In: *Magyar Filozófiai Szemle*, 2010/54(2) 32-50.
- Ullmann Tamás: „A genetikus fenomenológia szükségessége.” In: U. ő: *A láthatatlan forma. Sematizmus és intencionalitás*. L'Harmattan, Bp., 2010. 221-227.

Ellenőrző kérdések:

1. Milyen értelemben tekinthető a transzcendentális fenomenológia „genetikus” fenomenológiának?
2. Mit jelent pontosan a transzcendentális ego aktív, illetve passzív genezise?